

KAIP IR KUR KELIAVO ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS PARAPIJIEČIAI? PASTOTĖS PRIEVLĖ 1675–1677 M. VIZITACIJŲ DUOMENIMIS

Jolanta Skurdauskienė

ABSTRACT

Historical research on trade and transport shows the rapid development of the road network and travel in 16th and 17th-century Europe. This article contributes to research on the development of transport by focusing on the peasants' duty, which was developed rapidly in Žemaitija during the 17th century, to provide vehicles and to transport the products and belongings of the manor, for the needs of their lords and their officials. In the process of fulfilling this duty, which was called *podwoda* in Polish, peasants were sent with orders on short and long-distance trips. Based on visitation data from the Diocese of Žemaitija from the 1670s, the article analyses how this duty was applied in the diocese in different parishes. The author tries to outline the types of transport duty, and to answer questions such as who fulfilled them and how, and what distance and for what purposes these peasants travelled. Thus, the article shows the variety of *podwoda*s characteristic of parishes in the Žemaitian Bishopric, who fulfilled them, how the duty was organised, and the area it covered.

KEY WORDS: Žemaitija; Diocese of Žemaitija; peasants' duty; transport history; transport of correspondence; transport of loads.

ANOTACIJA

Prekybos ir komunikacijos istoriniai tyrimai rodo spartų kelių sistemos ir kelionių plėtojimą XVI–XVII a. Europoje. Šiuo straipsniu prie komunikacijos plėtotės tyrimų prisidedama tiriant XVII a. Žemaitijoje sparčiai besiplėtojusią valstiečių prievolę savo pono ir jo valdininkų reikmėms teikti transporto priemones, vežioti dvaro produktus ir daiktus. Vykdydami šią pastotėmis vadintą prievolę, valstiečiai buvo siunčiami į tolimesnes ir artimesnes keliones su tam tikrais pavedimais. Straipsnyje remiamasi XVII a. 8-ojo dešimtmečio Žemaičių vyskupijos vizitacijų duomenimis ir analizuojama, kaip ši prievolė taikyta vyskupijos parapijų valdiniams. Aiškinamasi, kokios buvo pastotės rūšys, kas jas turėjo atlikti, kaip, koku atstumu ir koku tikslu buvo keliaujama. Atskleidžiama Žemaičių vyskupijos parapijose vyrausių pastočių įvairovė, vykdytojai, šios prievolės organizavimas ir geografinė erdvė.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Žemaitija; Žemaičių vyskupija; valstiečių prievolės; komunikacijos istorija; korespondencijos gabenimas; krovinų gabenimas.

Jolanta Skurdauskienė, dr., research fellow, Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania. E-mail: jolantaskurd@gmail.com

Komunikacijos svarba ir poreikis XVI–XVII a. pradžioje gerokai išaugo tiek regioniniu, tiek lokaliu mastu. Nors šiame šimtmečiuose vykę kariniai, demografiniai sukrėtimai ir su jais susijusios negandos žmonių galimybes keliauti neišvengiamai veikė, poreikis keliauti nemenko. Jį skatino jau susiklostę ryšiai su prekybos rinkomis. Tai atsispindi įvairiuose šių šimtmečių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) šaltiniuose. Užuominų apie transporto prievoles esama ir Žemaičių vyskupijos parapijų vizitacijose. Praktiškai neminimos XVI a. bažnyčių vizitacijose, pastotės šiuose dokumentuose dažniau pradedamos fiksuoti XVII a.¹ O to šimtmečio antroje pusėje jos jau buvo privalomos dažnoje bent kiek ekonomiškai stipresnėje parapijoje.

Nors istoriografijoje apie pastotes kalbama, tačiau dėl plačios problematikos jų pažinimas vis dar gana ribotas. Iki šiol neaišku, kaip prievolės buvo reglamentuojamos LDK teisės sistemoje, koks buvo jų paplitimas, vis dar svarstoma, kokios buvo pastorių rūšys, kaip prievolės buvo atliekamos, ir daugelis kitų problemų. Ekonomikos ir komunikacijos istorijos kontekste šie prievolės tyrimai vėl tampa vis aktualesni. Įvairiose LDK valdose, tarp jų ir Žemaitijoje, taikytų transporto prievolių tyrimai papildytų žinias apie to meto keliavimą, padėtų nustatyti ūkinį ir kultūrinį šių prievolių efektą, prisidėtų prie to meto komunikacijos erdvės, leistų tiksliau apibūdinti kelionių organizavimą ir jų kultūrą. 1675–1677 m. vyskupo Kazimiero Paco užsakymu atlikta Žemaičių vyskupijos vizitacija sutapo su trumpu XVII amžiuje vykusių karų pertraukos laikotarpiu. Vizitacijoje fiksuojamas atsigaunantis, bet kai kur vis dar labai skurdus parapijų gyvenimas. Nepaisant to, matome gan stiprų vyskupijos administratorių ir pačių parapijų valdytojų norą transporto ir komunikacijos prievoles įtvirtinti, o valdinių norą, kad šios prievolės būtų taikomos teisingai.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti 1675–1677 m. Žemaičių vyskupijos parapijose taikytas transporto prievoles ir nustatyti jų paplitimą, pastorių komunikacijos erdvę ir taikymo tendencijas. Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: aptarti pastorių vietą kitų XVII a. antrosios pusės Žemaičių vyskupijos valdinių prievolių sistemoje; nustatyti pastorių rūšis, kryptis, tiek, kiek leidžia šaltiniai, aptarti jų atlikimą ir valdinių įtraukimą į šių prievolių vykdymą. Pažymėtina, kad tai tik keletas problemų iš gausios transporto ir komunikacijos prievolių problematikos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kitų nagrinėjimas paliekamas ateičiai.

Poreikį atsakyti į keliamus klausimus skatina kurį laiką Europos istoriografijoje besiplėtojantys prekybos ir komunikacijos tyrimai, fiksuojantys spartų kelių sistemos ir kelionių plėtojimąsi XVI–XVII a. Minėtą reiškinį yra pastebėję tiek pačios Europos,

¹ *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)* (Fontes historiae Lituaniae, t. 11). Parengė Liudas JOVAIŠA. Vilnius, 2011 (šiose XVII a. pirmosios pusės Žemaičių vyskupijos vizitacijose pastotės jau fiksuojamos, tačiau gana retai. Nors jas apibūdinant pateikiama žinių apie jų atlikimo dažnį, fiksuojami miestai, kur su pastotėmis vyksta, tačiau pateiktos informacijos nepakanka išsamesniam tyrimui); *Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai* (Fontes historiae Lituaniae, t. 10). Parengė Mindaugas PAKNYŠ. Vilnius, 2011 (toliau – ŽV).

ties jos regioninių procesų tyrinėtojai. Kaip pabrėžė olandų istorikas Janas de Vriesas, kalbėdamas apie prekybos tinklus ir jų vaidmens pasikeitimą, XVII a. pradžioje europiečiai išplėtė savo prekybos kelius beveik visose pasaulio vietose. Pasak šio tyrinėtojo, tai buvo nuostabus XVI amžiaus laimėjimas, perprantant Vakarų ekonomiką tiek plačiose Rytų Europos, tiek Rusijos teritorijose, tiek Naujajame Pasaulyje už Atlanto². Davidas Kirby, tyrinėjęs Baltijos šalių regiono ankstyvaisiais naujaisiais amžiais politinę ir ūkinę situaciją, teigia, kad XVII a. viduryje šiame regione smarkiai padidėjo transporto prievolės. Tiesa, pasak istoriko, jos nebuvo labai efektyvios, tačiau tai buvo ta sritis, kuri ypač domino ir pačias minėto regiono vyriausybes³.

Istorikų dėmesio pastotės sulaukė dar XIX a. pabaigoje ir buvo nagrinėjamos kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir valstybės poreikius tenkinančios valstiečių prievolės. Jas atliekant buvo teikiamos paslaugos valdovui, keliaujantiems jo atstovams, pasiuntiniams. Šių komunikacijos paslaugų organizavimą savo darbuose vieni pirmųjų aptarė Motiejus Liubavskis, Fiodoras Leontovičius, Mitrofanas Dovnar-Zapolskis⁴. Komunikacijos prievolių kilmę iš poreikio keliaujančiam valdovui ar jo pasiuntiniams teikti būtinas paslaugas gan detalai nusakė F. Leontovičius. Jis taip pat aprašė tas paslaugas teikusią žmonių pareigas, atskirdamas kelionėje lydėjusių žmonių tarnybą nuo kinkinius pristačiusių ir krovinius gabenusių valstiečių⁵. Kiek kitokį tyrimų aspektą, tirdamas LDK magdeburginiuose miestuose iki XVI a. vidurio teiktas komunikacijos paslaugas, XX a. 4-ajame dešimtmetyje pritaikė Sewerynas Wysłouchas. Autorius susitelkė į komunikacijos prievolių institucijos analizę, jos reikšmę valstybei, to meto visuomenei⁶.

Vėliau kurį laiką prievolės tyrinėtos platesniame lažinio palivarkinio ūkio plėtros kontekste. Nemažai šioje srityje yra nuveikę lenkų tyrinėjai Władysławas Rusyński, Andzejus Wyczański, Jerzy Topolskis ir kt.⁷ Istorikų dėmesys pirmiausia kryo į prievolių įvairovės vertinimą, piniginės, atodirbinės ir natūrinės rentos proporcijų anali-

² DE VRIES, Jan. *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600–1750*. Cambridge, 1976, pp. 113–146.

³ KIRBY, David. *Šiaurės Europa ankstyvaisiais naujaisiais amžiais: Baltijos šalys 1492–1772 m.* Vilnius, 2000, p. 284–285.

⁴ LIUBAVSKII, Matvei. *Oblastnoe delenie i mestnoe upravlenie Litovsko-Russkago gosudarstva ko vremeni izdaniia Pervago Litovskago statuta*. Moskva, 1892, s. 69–97; LEONTOVICH, Fedor. *Krest'ianskii dvor v litovsko-russkom gosudarstve*. S.-Peterburg, 1897, s. 245; DOVNAR-ZAPOL'SKII, Mitrofan. *Gosudarstvennoe khoziaistvo velikago kniazhestva Litovskago pri Iagellonakh*. T. 1. Kiev, 1901, s. 678–699.

⁵ LEONTOVICH, F. Op. cit. s. 265–285.

⁶ WYSŁOUCH, Seweryn. *Posługi komunikacyjne w miastach W. Ks. Litewskiego na prawie magdeburskiem do połowy XVI w.* (Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej. Sekcja Historyczna, nr. 2). Wilno, 1936.

⁷ Aptardami palivarkinio ūkio raidą XV–XVIII a., istorikai aiškinosi Lenkijos ir LDK palivarkinio ūkio organizaciją, taikytas prievoles ir jų rūšis, taip pat XVI–XVII a. ūkinę situaciją politinių ir ekonominių įvykių kontekste. Pastočių atsiradimą palivarkiniuose dvaruose jie sieja su XVI ir XVII a., žr.: TOPOLSKI, Jerzy. *Rozwój latyfundium arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII wieku* (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych, nr. 40). Poznań, 1955; RUSYŃSKI, Władysław. Drogi rozwojowe folwarku pańszczyźnianego. *Przegląd Historyczny*, 1956, t. 47, nr. 4, s. 617–655, 823–825; *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*. T. 2. Red. Bohdan BARANOWSKI, Jerzy TOPOLSKI. Warszawa, 1964, s. 28–68; ir kt.

zę, vyravusių rentos formų nustatymą. Šiuose tyrimuose pastotėms buvo skiriamas gan svarbus vaidmuo ir akcentuojama jų įtaka žemėvaldos raidai, lažinio palivarkinio ūkio augimui ir dvaro produkcijos realizavimui.

Lietuvių istoriografijoje lažinio dvarų ūkio ir prievolių sistemos tyrimų kontekste pastočių atsiradimo ir jos teisinio reglamentavimo aspektus yra aptaręs Juozas Jurginis. Siedamas pastočių kilmę su didžiojo kunigaikščio viešėjimu bendruomenėje, autorius taip pat bandė sekti jos teisinio reglamentavimo kelią Lietuvos didikų kunigaikščių teisiniuose dokumentuose, atkreipdamas dėmesį į tai, kaip valdovas, dovanodamas ar įkeisdamas valstiečius bajorams, iki XVI a. vidurio retai atsisakydavo kai kurių su pasėdžiu susijusių prievolių ir, pvz., visai neatsisakydavo stacijos, t. y. vaišinamosios pasėdžio dalies. Tiesa, pažymima, kad 1387 m. vasario 22 d. Jogailos privilegijoje Vilniaus katedra, parapijų ir vienuolynų bažnyčioms duotosios žemės buvo atleistos ne tik nuo sidabrinės ir dėklos mokesčių, bet ir nuo pastočių bei pasėdžių⁸. Tyrinėdamas LDK Bažnyčios žemėvaldą, į pastotes atkreipė dėmesį Povilas Pakarklis⁹. Plačiau XIV–XVI a. Vilniaus vyskupijos valdų prievoles nagrinėjo Jerzy Ochmański¹⁰. Nagrinėdama Žemaitijos socialinius-ekonominius santykius, bažnytinių valdų prievoles išsamiau aptarė Jūratė Kuzmaitytė-Kiaupienė¹¹. Gilindamasi į lažinio palivarkinio ūkio Žemaitijos žemėvaldoje įsigalėjimą, istorikė gan detalai nagrinėjo prievolių sudėtį, dydį, nustatė skirtingais laikotarpiais vyravusias prievolių formas. Taip pat išaiškino, kad XVII a. antrojoje pusėje jos tirtuose vyskupo stalo valsčiuose Žemaitijoje pastotės buvo įvestos tik tose dviejose valdose, kuriose buvo palivarkų, – kituose valsčiuose jų nebuvo. Tiesa, situacija, pasak istorikės, pasikeitė XVIII a. pirmojoje pusėje, kai pastotes jau atlikdavo daugelis vyskupo valdų valstiečių ūkių¹².

Žemaitijos valstiečių prievolių klausimą savo darbuose nagrinėjo lenkų tyrinėtojai Leonidas Žytkowiczius ir Grzegorz Błaszczyk¹³. Istorikai yra atkreipę dėmesį į

⁸ JURGINIS, Juozas. *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*. Vilnius, 1962, p. 175, 188–190.

⁹ PAKARKKLIS, Povilas. *Ekonominė ir teisinė Katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*. Vilnius, 1956, p. 71–81.

¹⁰ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Renta feudalna i gospodarstwo dworskie w dobrach biskupstwa wileńskiego od końca XIV do połowy XVI wieku* (Zeszyty naukowe uniwersytetu im. A. Mickiewicza. Historia, z. 5). Poznań, 1961, s. 47–94; J. Ochmański, kaip ir J. Jurginis, atkreipė dėmesį į 1387 m. Jogailos privilegiją Vilniaus vyskupijai, kurioje bažnyčios valdų valstiečiai atleisti nuo komunikacijos prievolių, žr. OCHMAŃSKI, Jerzy. *Powstanie i rozwój latyfundiów biskupstwa wileńskiego, 1387–1550: ze studiów nad rozwojem wielkiej własności na Litwie i Białorusi w średniowieczu*. Poznań, 1963, s. 37, 101.

¹¹ KUZMAITĖ-KIAUPIENĖ, Jūratė. Feodalinė renta bažnytinėse valdose Žemaitijoje XVI–XVIII amžiais (1. Natūrinė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1981, t. 3 (76), p. 113–122; (2. Atodirbinė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1981, t. 4 (77), p. 65–74; (3. Piniginė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1983, t. 1 (82), p. 61–68; KIAUPIENĖ, Jūratė. *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.* Vilnius, 1981, p. 117–150.

¹² KUZMAITĖ-KIAUPIENĖ, J. Feodalinė renta... (2. Atodirbinė renta)..., p. 69–70.

¹³ ŻYTKOWICZ, Leonid. Rozwarcie chłopstwa a gospodarka na Żmudzi w 2 połowie XVII i w XVIII wieku. In *Spółczesność staropolskie: studia i szkice*. T. 2. Red. Andrzej WYCZAŃSKI. Warszawa, 1979, s. 229–314; ŻYTKOWICZ, Leonid. Z dziejów gospodarki czynszowej na Żmudzi w XVI–XVIII wieku. Rzekoma reforma ekonomii szawelskiej w 1640 roku. In *Studia nad gospodarką, społeczeństwem i rodziną w Europie późno-feudalnej*. Red. Jerzy TOPŁSKI, Cezary KUKŁO. Lublin, 1987, s. 95–118; ŻYTKOWICZ, Leonid. Z przeszłości

pastočių atlikimo dažnį, ryšį su pagamintų produktų realizavimo rinkomis – Ryga, Vilniumi, Karaliaučiumi, Tilže, Mintauja, Liepoja, Klaipėda, Kaunu. Taip pat yra užfiksuota galimybė pastotės neįvykdžius sumokėti mokesčių pastotes atstojančiais pinigais.

Pastaruoju metu sulaukta naujų darbų, skirtų transporto ir komunikacijos prievoles. Šioje srityje dirbantys lenkų istorikai jau spėjo atkreipti dėmesį į iki šiol historiografijoje nenagrinėtus, bet itin svarbius minėtų transporto ir komunikacijos prievolių terminologijos, teisinio reglamentavimo klausimus. Vienu naujesnių ir kol kas išsamiausių tyrimu pastočių tema galima laikyti Jano Jurkiewicziaus XVI–XVIII a. LDK teritorijoje didžiojo kunigaikščio žemėse taikytų pastotės prievolių tyrimą, kuriame autorius aptarė terminologiją ir prievoles sudėtinių dalių klasifikaciją¹⁴. Remdamasis jau užfiksuotais kriterijais, istorikas išskyrė ir analizavo svarbiausias pastočių rūšis, tačiau pripažino, kad dvaras buvo linkęs jas taikyti savo poreikiams ir daryti įvairesnes. Todėl, jo nuomone, neverta ieškoti griežtų nusistovėjusių schemų, kurios, pasak tyrėjo, tiesiog neegzistavo. Atkreipęs dėmesį į gana gausią pastočių terminologiją, sieja ją su lokaliniais LDK regionų fiziografiniais savitumais. Transporto ir komunikacijos prievolių tyrimus gana svariai papildė ir teisės istoriko Marcino Konarskio tyrimai, skirti Lenkijos karalystėje taikytų viešųjų pastočių reglamentavimui teisės dokumentuose¹⁵.

Atlikti tyrinėjimai, ypač naujausieji, išplėtė transporto ir komunikacijos prievolių suvokimą, tačiau dėl sudėtingumo, regioninės ir kitos specifikos paliko dar nemažai erdvės etninėse Lietuvos žemėse taikytų pastočių terminologijos analizei, taip pat šios prievoles reglamentavimo LDK teisinėje sistemoje tyrimams. Deja, šiuo straipsniu nėra galimybės apimti minėtos, mūsų požiūriu, ypač svarbios problematikos, todėl šie klausimai neabejotinai lieka istorikų ateities pažinimo lauku.

Šio tyrimo pagrindas – 1675–1677 m. Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco ir dviejų jo pagalbininkų, Žemaičių kanauninko Stanislovo Semaškos ir Žemaičių vyskupijos kanclerio Jokūbo Lenevičiaus, vykdyta generalinė vizitacija¹⁶. Istoriografijoje šis dokumentų sąvadas gan plačiai naudojamas istorikų, kultūros tyrinėtojų, dailės specialistų. Tai pats plačiausias iš iki tol vykdytų Žemaičių vyskupijos vizitacijų rinkinys,

demograficznej Żmudzi. *Lituano Slavica Posnaniensia*, 1990, t. 4, s. 185–202; BŁASZCZYK, Grzegorz. Fundacje i fundatorzy klasztorów w diecezji żmudzkiej w XVII i XVIII w. *Lituano Slavica Posnaniensia*, 1985, t. 1, s. 141–174; BŁASZCZYK, Grzegorz. *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój*. Poznań, 1993.

¹⁴ JURKIEWICZ, Jan. Powinności podwodowe włościan w Wielkim Księstwie Litewskim (XVI–XVIII w.): z zagadnień ich terminologii i klasyfikacji. In *Istorijos akiračiai: skiriama profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*. Red. kom. pirm. Edmundas RIMŠA. Vilnius, 2004, p. 118–119.

¹⁵ KONARSKI, Marcin. Powinności podwodowe w świetle przekazu pierwszych sześciu tomów „Volumina Legum”. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 2019, t. XIV, nr. 16 (2), s. 63–86; KONARSKI, Marcin. Przyczynek do badań nad publicznymi posługami transportowymi i komunikacyjnymi w dawnym prawie polskim. *Studia Prawnicze KUL*, 2019, nr. 3, s. 111–131; ir kt.

¹⁶ Žr. 1 nuorodą.

kol kas nesulaukęs ūkio istorijos tyrinėtojų dėmesio. Atliekant šią vizitaciją, buvo aplankytos visos vyskupijos parapiinės ir filinės bažnyčios, koplyčios ir net keletas vienuolynų. Nors buvo aplankyta gerokai daugiau (86) to meto Žemaičių vyskupijos objektų, išliko tik 52 parapijų vizitacijos aktai. Juose, be įvairios vizitacijos metu fiksuojamos informacijos, randame įrašų ir apie parapijos valdinių prievoles, taip pat ir apie jiems priskirtas pastotes. Apie tai kalba 27 vizitacijų aprašymai. Tiriamas šaltinis unikalus tuo, kad dažname vizitacijos akte pateikiama gana informatyvi medžiaga apie parapijų ūkio sandarą, turtą, valdinius ir jų prievoles. Tai leidžia kontekstualiai įvertinti su pastotėmis susijusią informaciją. Vizitacijų aprašymuose randame, kiek ir kokių valdinių parapijoje būta, kokią žemę jie valdė, kokias atliko prievoles, kokiomis sąlygomis, nurodomi atstumai ir vietos, kur vyкта, kokiomis aplinkybinėmis. Visa tai leidžia atskleisti lokalinį parapijų transporto prievolės ir komunikacijos vaizdą, kuris yra platesnio to meto LDK komunikacijos paveikslas dalis.

Pastotės, nuostatai ir prievolės parapijų vizitacijos aktuose

Istoriografijoje nusistovėjusi nuomonė, kad pastotės kilmė glaudžiai susijusi su pastovio prievole, pirmiausia atsiradusia Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaruose komunikacijos poreikiams tenkinti. Šių dvarų valdiniai buvo įpareigoti keliaujančiam valdovui arba jo pareigūnams sudaryti apsistojimo sąlygas, teikti, jei reikia, kelionei arklius, transporto priemones, kelionės sargybinių ir kitas panašias paslaugas. Iki XVI a. vidurio transporto ir komunikacijos prievolių įvairovė buvo ganėtinai didelė, įvairi buvo ir jų terminologija: *podwody, fury, drogi, podruży*. Šiuos terminus ir jų taikymo atvejus gana detalai aptarė J. Jurkiewiczius¹⁷ ir kiti minėti autoriai, todėl jų plačiau neaiškinsime.

XVII–XVIII a. Žemaičių vyskupijos valdose, taip pat kaip ir kitose LDK valdose (valdovo, valstybinės ar privačios), valstiečiai atlikdavo mišrias prievoles, susidedančias iš piniginių (činšas), natūrinės (dėkla) ir atodirbinės (lažas, talkos, gvoltai ir kt.) bei kitų smulkesnių prievolių (medaus, medžioklės, žvejybos ir kt.). Šių prievolių sąrašė buvo ir tokie darbai kaip šieno, malkų, mėšlo, statybinių medžiagų vežimas ir pan. Tačiau jie priskiriami talkoms, gvoltams ir nėra laikomi pastotės prievolės dalimi¹⁸. Šiuo laikotarpiu augant prekybos reikšmei, išauga ir prievolės, istoriniuose šaltiniuose vadinamos *powoz, podwoda* arba liet. *pastotė, reikšmė*. Istoriografijoje nėra vienos nuomonės, kas ir kokia apimtimi sudarė pastotę (*podwoda*), tačiau bendrąja prasme yra sutinkama, kad pastotė buvo valdinių prievolė savo pono ir jo valdininkų reikmėms

¹⁷ JURKIEWICZ, J. Op. cit. p. 101–110.

¹⁸ Ibid., p. 104.

teikti transporto priemones, vežioti dvaro produktus ir daiktus¹⁹. Vis dėlto, kaip rodo šaltiniai, pastotėmis vadinama ir daugiau valstiečių atliekamų prievolių. Iš minėtų prievolių pastotės išsiskyrė sunkumu, sudėtingumu ir tuo, kad dėl vienokių ar kitokių priežasčių jų neįvykdžius, kartais buvo galima atsipirkti pinigais²⁰.

Laikui einant tik valstybės reikmėms taikyta prievolė pamažu perėjo ir į privačią bei Bažnyčios žemėvaldą. Tą ypač paskatino žemėvaldos struktūros pokyčiai ir prekinio ūkio raida. Nors ateityje dar laukia detalesni tyrimai, manoma, kad būtent su šių procesų išsiplėtojimu XVI a. 9-ajame dešimtmetyje LDK teritorijoje įvairių bajorų valstiečiai buvo atleisti nuo valstybinių pastočių, paliekant jas valdovo žemių valdiniams. Bajorų valdose valstiečiai pastotes turėjo atlikti savo pono poreikiams²¹.

Istoriografijoje kol kas neturime tyrimų, atskleidžiančių, kada ir kaip pastotės prievolė buvo pradėta taikyti Žemaičių vyskupijos žemėvaldoje. Jau XVII a. pirmojoje pusėje, o ir 1675–1677 m. atliktoje Žemaičių vyskupijos parapijų vizitacijoje, priklausomai nuo situacijos, pats vyskupas ar jo pavesti asmenys tvirtino ar koregavo valstiečių nuostatus, pagal kuriuos pastotės jau buvo atliekamos. Kad pastotės nebuvo naujas reiškinys XVII a. 8-ojo dešimtmečio Žemaitijos parapijų valstiečių nuostatuose, liudija vizitacijos aktuose fiksuoti įrašai apie ankstesnį jų patvirtinimą XVII a. pirmojoje pusėje. Štai Vainuto parapijos Galnių kaimo nuostatuose rašoma, kad juos sudarė Žemaičių vyskupas Stanislovas Kiška (1618–1626), šiuos vėliau buvo patvirtinęs Jurgis Tiškevičius (1633–1649). 1677 m. jos dar kartą patvirtintos vyskupo Kazimiero Paco (1668–1695)²². Kai kuriose parapijose pastotės buvo naujovė. Surašant Tryškių parapijos kaimų valstiečių prievoles, vizitacijos akte nurodoma, kad jokių prievolių jie anksčiau neturėjo, o šiuo aktu jos suteikiamos „*in moderna*“²³. Panašu, kad tai galėjo būti daroma vyskupo, klebonų iniciatyva, o kartais prievolių korektūros buvo daromos pačių valstiečių prašymu, pvz., pasiskundus dėl neteisingo, jų manymu, prievolių taikymo. Lyginant su ankstesnėmis (XVII a. pr.) Žemaitijos parapijų vizitacijomis, prievolinėms valstiečių kelionėms 1675–1677 m. vizitacijoje skiriamas gerokai didesnis dėmesys. Fiksuojamas atvejis, kai surašydamas nurodymus Vilkijos parapijai, vizitatorius pabrėžia, jog parapijos valdiniai Vilkijos miestelėnai „*ypač pastotes [...] turi vykdyti*“²⁴. Dėmesys pasireiškia ir palyginti detaliu parėdymų išaiškinimu. Lotynų kalba surašytuose vizitacijos aktuose prievolės parapijos valstiečiams dažnai surašomos lenkiškai atskirame skyriuje (*Ustawa poddanych, Powinności tych poddanych*), kuriame pateikiama instrukcija, kaip ir kokie darbai turi būti atliekami.

¹⁹ KONARSKI, M. Powinności podwodowe..., s. 63.

²⁰ PAKARKLIS, P. Op. cit., p. 74.

²¹ JURGINIS, J. Op. cit., p. 154, 175, 188–190. Autoriaus nuomone, tai buvo padaryta tik Trečiuoju Lietuvos Statutu (1588 m.).

²² Rietavo dekanatas, Vainuto parapija. In ŽV, p. 126.

²³ Joniškio dekanatas, Tryškių parapija. In ŽV, p. 550.

²⁴ Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽV, p. 902.

Transporto ir komunikacijos prievolės ir jų rūšys

Korespondencijos gabenimas ir smulkūs pavedimai. Pagal atlikimo pobūdį vizitacijose minimas pastotės galima skirti į dvi stambesnes grupes: 1) korespondencijos gabenimas ir įvairūs smulkesni pavedimai; 2) artimosios ir tolimosios pastotės gabenant įvairius krovinius. LDK teritorijoje taikytas pastotės transporto ir komunikacijos prievolės nagrinėjęs J. Jurkiewiczzius sutinka, kad korespondencijos ir siuntinių gabenimą reikėtų laikyti transporto ir komunikacijos prievolių grupės dalimi, tačiau labiau linkęs jas priskirti atskiroms valstiečių prievolėms, o ne pastotėms²⁵.

Korespondencijos gabenimas, įvairių pavedimų atlikimas ir vykdymas, vykstant į trumpalaikes išvykas ir ilgesnes keliones, vizitacijose įvardijami *hodzić / jechać z listami i z processem; z processem albo z listami; w podwody na posylki chodzit / jechać*. Ši prievolė, priklausomai nuo atstumo, galėjo būti atliekama pėsčiomis arba raitomis, visada, kai tik bus liepta. Kartais prievolių aprašymuose net buvo nurodoma, kad pavedimai, laiškų nešimas turės būti atliekami pėsčiomis ir bėgte – *processa ex officio nosić via cursoria*²⁶. Iki 3 mylių gabenant laiškus ar atliekant mažesnius pavedimus buvo galima vykti pėsčiomis (*a posylki male pieszo, jako z processami y listami plebańskiem* [...] *za milę y dwie y trzy najdalej, gdy potrzeba będzie*²⁷), o atliekant tolimesnius pavedimus, pvz., už 8 mylių, – vykti raitam (*wierzchem za mil osm z processem albo z listami, gdzie potrzeba, jezdzic powinni będq*)²⁸.

Kaip rodo vizitacijų dokumentai, korespondencijos gabenimo ir pavedimų prievolė pirmiausia buvo skiriama bažnyčiai priklausiusiems miestelėnams, mažžemiams valstiečiams (daržininkams, margininkams), negalintiems išruošti didesnio kinkinio. Tiesa, pasitaikydavo, kad šias prievoles atlikdavo ir kaimų valstiečiai – Šiaulių parapijai priklausiusio Kužių kaimo valstiečiai nuo valako vasaros laikotarpiu turėjo tris dienas skirti laiškam nešti³⁰. Laiškus gabenti didžiojo kunigaikščio valdose, kaip pažymėjo ir F. Leontovičius, būdavo pavedama tiagliniams, t. y. privalantiems dvare dirbti valstiečiams (dažniausiai lažiniams), nuo lažo atsipirkusiems osadininkams, taip pat duoklininkams. Istorikas prievolę vadina tarnyba ir jų kilmę pirmiausia sieja su tarnybą dvare

²⁵ JURKIEWICZ, J. Op. cit., p. 118–119.

²⁶ [Kražių dekanatas], Kražių parapija. In ŽVV, p. 368.

²⁷ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 227.

²⁸ Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽVV, p. 902.

²⁹ Yra žinoma, kad LDK buvo naudojamos lietuviškosios mylios, tačiau kokį atstumą jos sudarė, nėra vienos tyrinėtojų nuomonės. Pasak lietuviškos mylios istorinę metrologinę analizę atlikusio matematiko Aleksandro Baltrūno, manytina, kad XVII a. Žemaitijoje naudotą lietuviškąją mylią galėjo sudaryti 5,94–6,17 km. Žr. BALTRŪNAS, Aleksandras. Mylia – senas lietuvių nuotolio matas. *Geodezija ir kartografija*, 1997, nr. 1 (25), p. 62–67.

³⁰ Vizitacijoje pateiktos Kužių kaimo valstiečių prievolės rodo, kad jų ūkinis pajėgumas buvo labai nedidelis, žr. Jonišio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 482.

atliekančių bajorų pareigomis³¹. Panašios nuomonės laikosi J. Jurkiewiczius, korespondencijos gabenimą ir įvairių pavedimų atlikimą priskirdamas ne konkrečiai pastočių, o labiau atskirai grupei transporto prievolių, kurias sau prisitaikydavo dvarų valdytojai³².

Korespondencijos gabenimo ir pavedimų arba pasiuntinių prievolės atlikimo atstumas paprastai nuostatuose būdavo reglamentuojamas ir sudarė daugiausia 3 mylias. 1675–1677 m. laiškus nešti ir pavedimus atlikti turėjo Viekšnių³³, Užvenčio³⁴, Šiluvos³⁵, Kražių³⁶, Akmenės³⁷, Pamūšio³⁸, Baisogalos³⁹, Krakių⁴⁰, Alsėdžių⁴¹, Vilkijos⁴² miestelėnai. Dažniausiai nurodoma formulė „kur lieps“, bet retkarčiais įvardijami ir privalomieji vyskupijos miesteliai, į kuriuos reikėdavo vykti tiek su laiškais, pavedimais, tiek su kroviniais, tai – Varniai, Kražiai, Alsėdžiai. Nors neretai nuo parapijos jie būdavo toliau nei kelios mylios, šie miesteliai įėjo į tą kategoriją, kur vykti privalėdavo, kai tik reikės, ir tiek kartų, kiek reikės. Tai rodytų tam tikrą vyskupijos vidaus komunikacijos dinamiką ir šios komunikacijos tinklo mazgus. Vakarinėje ir centrinėje vyskupijos dalyse buvusių parapijų pasiuntiniams atvykti į vyskupijos centrus nesudarė didesnių keblumų. Kitokia situacija buvo su rytinėje vyskupijos dalyje buvusių parapijų komunikacija. Štai iš Pamūšio parapijos laiškus į Alsėdžius ir Varnius turėjusiems gabenti valstiečiams⁴³ kelias buvo gana tolimas. Pvz., Alsėdžiai nuo Pamūšio nutolę apie 18 mylių, ir tokia kelionė jau prilygo išvykoms į vadinamuosius „tolimuosius miestus“. O tai iš prievolių žmonių reikalavo ne tik atitinkamo pasirengimo, laiko sąnaudų, bet ir tam tikros infrastruktūros, pvz., sustojimo vietų. Tad neturtingiems ar mažžemiams parapijų gyventojams tai buvo nemenka, o kartais ir nepakeliama našta. Matyt, neatsitiktinai Saločių parapijos akte nurodyta, kad valstiečiai pastočių neatlieka, „visi ligoti, neturtingi, ant prastos žemės sėdi, ganyklų turi mažai“⁴⁴.

Artimosios ir tolimosios pastotės. Kaip buvo įprasta LDK teritorijoje, pastotės buvo skirstomos pagal atstumą. Parapijų valstiečių prievolių aprašymuose ir nuostatuose pastotės ir jų nuotoliai skirstomi į keletą kategorijų: arti, netoli parapijos, keleto mylių (iki 3–4; 6–8 mylių) atstumu buvę miesteliai bei miestai ir miestai, buvę už 8–15 mylių ir dar toliau. Artimosios ir tolimosios pastotės gabenant krovinius vizita-

³¹ LEONTOVICH, F. Op. cit., s. 245, 263 ir kt.

³² JURKIEWICZ, J. Op. cit., p. 117.

³³ Joniškio dekanatas, Viekšnių parapija. In ŽV, p. 404.

³⁴ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽV, p. 227.

³⁵ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽV, p. 334.

³⁶ [Kražių dekanatas], Kražių parapija. In ŽV, p. 368.

³⁷ Joniškio dekanatas, Akmenės parapija. In ŽV, p. 428.

³⁸ Šeduvos dekanatas, Pamūšio parapija. In ŽV, p. 462.

³⁹ Šeduvos dekanatas, Baisogalos parapija. In ŽV, p. 675.

⁴⁰ Šeduvos dekanatas, Krakių parapija. In ŽV, p. 721.

⁴¹ Skuodo dekanatas, Alsėdžių parapija. In ŽV, p. 845.

⁴² Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽV, p. 902.

⁴³ Šeduvos dekanatas, Pamūšio parapija. In ŽV, p. 462: „[...] z listem do Worn, do Olsiad, także processa nosić kolejno powinni“.

⁴⁴ Joniškio dekanatas, Saločių parapija. In ŽV, p. 523: „w podwody nie chodzą [...] wszyscy kalectwo, ubostwo, grunty podle, sianożęci po niewielu barzo mają“.

cijose vadinamos *podwody* (*podwoda do miejsc do blizszych miejsc publicznych za mil kilka, [...] a do dalszych, za mil piętnascie albo szesnascie*⁴⁵).

Kaip matyti iš vizitacijoje pateiktos informacijos, „artimaisiais viešaisiais miestais“ buvo laikomi tie miestai, į kuriuos pėsčiomis ar su kinkiniu palankiomis sąlygomis buvo galima nuvykti ir parvykti maždaug per vieną dieną / parą (kas sudarytų maždaug iki 8 mylių). Tiesa, minėtas 6–8 mylių atstumas nebuvo griežta taisyklė. Daug lėmė ir natūrali konkrečioje vyskupijos vietovėje susiklosčiusi komunikacijos trauka. Pirmiausia tai jau minėti vyskupijos centrai – Varniai, Kražiai, Alsėdžiai, Kėdainiai. Vykimas į šiuos miestus paprastai nebuvo ribojamas konkrečiu pastočių skaičiumi; nurodoma „kada bus liepta“, „kada reikės“⁴⁶. Tokia prievolė fiksuojama Rietavo⁴⁷, Vainuto⁴⁸, Švėkšnos⁴⁹, Gargždų⁵⁰, Užvenčio⁵¹, Ariogalos⁵², Šiaulių⁵³, Akmenės⁵⁴, Tryškių⁵⁵, Šiaulėnų⁵⁶, Baisogalos⁵⁷, Modėdžio⁵⁸, Vilkijos⁵⁹ parapijų vizitacijose.

Prie privalomų „artimųjų miestų“ Ariogalos ir kitose vidurio Žemaitijos parapijose buvo priskiriamas Kaunas. Plungės parapijos Kulių filijos valstiečiai paeiliui, kada tik reikia, turėjo vykti į Klaipėdą (apie 6 mylias). Panašu, kad toks miestas kurį laiką švėkšniškiams buvo Klaipėda (apie 8 mylios). Vis dėlto Švėkšnos bažnyčios parapijiečiai nebuvo tuo patenkinti, todėl vizitatorius atšaukė jų vykimą į Klaipėdą pagal poreikį „kada reikia“, duodamas trejus metus poilsio ir nurodydamas į šį miestą vykti tik 4 kartus per metus⁶⁰. Artimuoju miestu, į kurį buvo vykstama pagal poreikį, Klaipėda buvo ir Telšių parapijiečiams. Į uostamiestį, nutolusį daugiau nei 10 mylių, čia su pastotėmis turėjo keliauti Telšių miestelėnai⁶¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad pastotė „už kelių mylių“ ar į „artimuosius miestus“ buvo laikoma nesunkia ir skiriama tiek nedidelius ūkius turėjusiems miestelėnams, pvz., jau minėtų

⁴⁵ Rietavo dekanatas, Gargždų parapija. In ŽVV, p. 158.

⁴⁶ Radviliškio parapijos vizitacijos akte aptinkama bene vienintelė užuomina apie artimųjų pastočių dažnį. Čia nurodoma, kad į artimąsias išvykas turima vykti tris kartus per metus: Šeduvos dekanatas, Radviliškio parapija. In ŽVV, p. 636.

⁴⁷ Rietavo dekanatas, Rietavo parapija. In ŽVV, p. 94.

⁴⁸ Rietavo dekanatas, Vainuto parapija. In ŽVV, p. 126.

⁴⁹ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽVV, p. 143, 144.

⁵⁰ Rietavo dekanatas, Gargždų parapija. In ŽVV, p. 158.

⁵¹ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 228.

⁵² [Kražių dekanatas], Ariogalos parapija. In ŽVV, p. 399.

⁵³ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 482.

⁵⁴ Joniškio dekanatas, Akmenės parapija. In ŽVV, p. 428.

⁵⁵ Joniškio dekanatas, Tryškių parapija. In ŽVV, p. 550.

⁵⁶ Šeduvos dekanatas, Šiaulėnų parapija. In ŽVV, p. 569.

⁵⁷ Šeduvos dekanatas, Baisogalos parapija. In ŽVV, p. 676.

⁵⁸ Skuodo dekanatas, Mosėdžio parapija. In ŽVV, p. 780.

⁵⁹ Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽVV, p. 902.

⁶⁰ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽVV, p. 144.

⁶¹ Skuodo dekanatas, Telšių parapija. In ŽVV, p. 845.

Telšių, taip pat Ariogalos⁶², Akmenės⁶³, Vilkijos⁶⁴, tiek kaimų valstiečiams, nurodant vykti jiems į pastotes paeiliui. Pažymėtina, kad įvardijimas „artimieji miestai“ arba „artimosios pastotės“ kartais galėjo turėti netapачią reikšmę, ir atstumas galėjo būti gerokai didesnis nei, pvz., 8 mylios. Antai Mosėdžio parapijos nuostatuose tolimąją pastotę buvo laikoma kelionė į Karaliaučių, o vykimas visur arčiau Karaliaučiaus laikytas įprastu ir nurodoma ten vykti pagal poreikį⁶⁵. Matyt, panašiai buvo Šiaulių parapijoje, kur pastočių skaičius nebuvo reglamentuotas, ir valstiečius nuo valako buvo galima siųsti 18 mylių atstumu, o tik tolesniu atstumu nei šis buvę miestai laikyti „tolimaisiais“⁶⁶.

Labai dažnai atstumas tiesiog nenurodomas, bet vertinant parapijų ir įvardytų „artimųjų“ miestų lokacijas, akivaizdu, kad vadinamąją „artimąją“ pastotę galėjo sudaryti ir daugiau nei 8 mylios. Tokioms kelionėms reikėjo gan neblogai pasirengti. Vizitacijos aktai rodo, kad tokios pastotės buvo činšinių, t. y. piniginių mokesčių už žemę mokėjusių, valstiečių prievolė. Nepavyko aptikti duomenų, rodančių, kad jas atlikdavo valstiečiai lažininkai⁶⁷. Matyt, šie ūkine prasme stipresni ir mažiau privalomų darbų dvare, šiuo atveju bažnyčios ir klebono ūkyje, turėję atlikti valdiniai galėjo išruošti kinkinius ir daugiau laiko skirti išvykoms. Pvz., Rietavo parapijoje pastotes į artimuosius ir tolimuosius miestus atlikdavo činšinių valakų valstiečiai. Tos pačios parapijos palivarką aptarnavę valstiečiai į pastotes nebuvo siunčiami. Trejus metus, kol visiškai ir nuolatinai įsikurs, pastočių nereikėjo atlikti ir šios parapijos tuščiuose valakuose apsigyvenusiems naujakuriams⁶⁸. Taip pat nurodoma, kad jei šie naujakuriai po trejų metų nutartų iškeliauti, už neatliktas pastotes, kaip ir kitas per tą laiką neatliktas įprastas valakinių valstiečių prievolės, išvykdami turėtų sumokėti šias prievolės atstojantį piniginių mokesčių.

Tolimosios pastotės buvo laikomos sunkesnėmis. Joms buvo priskiriamos tos kelionės, kurių tikslas, priklausomai nuo parapijos, buvo už 8, 15–20 mylių ir dar toliau. Į jas buvo vykstama tam tikrą ribotą skaičių išvykų per metus, kelionių skaičius dažniausiai būdavo apibrėžtas. Atsižvelgiant į parapijos lokaciją, „tolimųjų miestų“, „tolimųjų pastočių“ kategorijai priskiriami Vilnius, Karaliaučius, Tilžė, Ryga, Mintauja, Kaunas, Klaipėda, Varniai. Kartais tolimosios pastotės dar skirstytos į „didžiąsias“ ir „mažąsias“. Užvenčio parapijoje pastotės į Vilnių ir Karaliaučių vadintos „didžiosiomis“ pastotėmis, o į Klaipėdą ir Kauną – „mažosiomis“⁶⁹.

⁶² [Kražių dekanatas], Ariogalos parapija. In ŽV, p. 399.

⁶³ Joniškio dekanatas, Akmenės parapija. In ŽV, p. 428.

⁶⁴ Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽV, p. 902.

⁶⁵ Skuodo dekanatas, Mosėdžio parapija. In ŽV, p. 780.

⁶⁶ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽV, p. 481.

⁶⁷ J. Kiaupienė, analizuodama to paties laikotarpio Žemaitijos vyskupo stalo valdų pastotes, nustatė, kad jas atlikti buvo skiriama tiek lažą ėjusiems, tiek činšą mokėjusiems valstiečiams. Žr. KUZMAITĖ-KIAUPIENĖ, J. Feodalinė renta... (2. Atodirbinė renta)..., p. 69.

⁶⁸ Rietavo dekanatas, Rietavo parapija. In ŽV, p. 94.

⁶⁹ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽV, p. 228.

1 lentelė „Tolimieji“ miestai parapijų valdinių prievolių nuostatuose

Eil. nr.	Parapijos	Miestai
1.	Kvėdarnos ⁷⁰ , Vainuto ⁷¹ , Užvenčio ⁷² , Šiaulių ⁷³ , Šiaulėnų ⁷⁴ , Grinkiškio ⁷⁵	Vilnius
2.	Žarėnų ⁷⁶ , Šiaulėnų ⁷⁷ , Užvenčio ⁷⁸ , Šiluvos ⁷⁹	Kaunas
3.	Pamūšio ⁸⁰	Varniai
4.	Šiaulėnų ⁸¹ , Grinkiškio ⁸² , Akmenės ⁸³ , Pamūšio ⁸⁴	Ryga
5.	Akmenės ⁸⁵ , Pamūšio ⁸⁶	Mintauja
6.	Užvenčio ⁸⁷ , Švėkšnos ⁸⁸	Klaipėda
7.	Tryškių ⁸⁹ , Mosėdžio ⁹⁰ , Žarėnų ⁹¹ , Kvėdarnos ⁹² , Vainuto ⁹³ , Šiaulių ⁹⁴	Karaliaučius
8.	Šiaulių ⁹⁵ , Šiluvos ⁹⁶ , Kelmės ⁹⁷	Tilžė

156

Kaip matyti iš miestų sąrašo, pastotės buvo nukreiptos į žinomus to meto prekybos centrus, daugiausia užsienio. Šiame straipsnyje nekelta tikslo nagrinėti to meto prekybos rinkas ar aiškintis gabentų prekių nomenklatūrą. Tai labai svarbi ir aktuali tema, tačiau neabejotinai reikalaujanti atskiro įdėmaus žvilgsnio ir gilesnės refleksijos.

Tolimųjų pastočių buvo vykstama ne tik į minėtus miestus – Karaliaučių, Rygą, Tilžę, Mintaują, Vilnių ir pan. Keliauta ir į kitas vietas, tačiau greičiausiai dėl atsitiktinio

⁷⁰ Rietavo dekanatas, Kvėdarnos parapija. In ŽVV, p. 111.

⁷¹ Rietavo dekanatas, Vainuto parapija. In ŽVV, p. 126.

⁷² [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 228.

⁷³ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 481.

⁷⁴ Šeduvos dekanatas, Šiaulėnų parapija. In ŽVV, p. 658.

⁷⁵ Šeduvos dekanatas, Grinkiškio parapija. In ŽVV, p. 698.

⁷⁶ Rietavo dekanatas, Žarėnų parapija. In ŽVV, p. 53.

⁷⁷ Šeduvos dekanatas, Šiaulėnų parapija. In ŽVV, p. 658.

⁷⁸ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 228.

⁷⁹ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽVV, p. 344.

⁸⁰ Joniškio dekanatas, Pamūšio parapija. In ŽVV, p. 463.

⁸¹ Šeduvos dekanatas, Šiaulėnų parapija. In ŽVV, p. 658.

⁸² Šeduvos dekanatas, Grinkiškio parapija. In ŽVV, p. 698.

⁸³ Joniškio dekanatas, Akmenės parapija. In ŽVV, p. 428.

⁸⁴ Joniškio dekanatas, Pamūšio parapija. In ŽVV, p. 463.

⁸⁵ Joniškio dekanatas, Akmenės parapija. In ŽVV, p. 428.

⁸⁶ Joniškio dekanatas, Pamūšio parapija. In ŽVV, p. 463.

⁸⁷ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 228.

⁸⁸ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽVV, p. 144.

⁸⁹ Joniškio dekanatas, Tryškių parapija. In ŽVV, p. 550.

⁹⁰ Skuodo dekanatas, Mosėdžio parapija. In ŽVV, p. 780.

⁹¹ Rietavo dekanatas, Žarėnų parapija. In ŽVV, p. 53.

⁹² Rietavo dekanatas, Kvėdarnos parapija. In ŽVV, p. 111.

⁹³ Rietavo dekanatas, Vainuto parapija. In ŽVV, p. 126.

⁹⁴ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 481.

⁹⁵ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 481.

⁹⁶ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽVV, p. 337.

⁹⁷ [Kražių dekanatas], Kelmės parapija. In ŽVV, p. 243, 244.

šių kelionių pobūdžio vizitacijos aktuose apsiribojama įrašu „į kitas vietas“ arba „kur lieps“. Vis dėlto panašu, kad tos kelionės negalėjo būti tolimesnės nei nuostatuose nurodyti tolimieji pastočių miestai, ir ši sąlyga valdinių prievolių nuostatuose yra fiksuojama – „[...] *podwoda z wloki jedna do Kowna, do Tylży albo gdzie nakażę, tylko tak daleko, jako do Kowna y Tylży* [...]“⁹⁸.

Į vadinamuosius tolimuosius miestus pastotes siuntė 18 žemaičių vyskupijos parapijų. Analizė rodo, kad populiarios buvo kelios kryptys. Populiariausi miestai buvo Karaliaučius ir Vilnius. Panašios svarbos miestai, priklausomai nuo parapijų geografinės padėties, buvo Ryga, Klaipėda, Kaunas. Panašios reikšmės – Tilžė ir Mintauja (žr. 1 lentelę). Šie miestai buvo žinomi to meto prekybos, kultūros ir dvasiniai centrai, todėl planuotos parapijų valdinių kelionės į juos liudija Bažnyčios administracinių struktūrų komunikacijos geografiją, produktų realizavimo rinkas.

Tolimosios pastotės buvo kaimų valstiečių, laikusių ne mažiau nei vieną sėdimąjį valaką žemės, prievolė. Vis dėlto XVII a. antrojoje pusėje, po daugelį metų trukusių neramumų ir karo veiksmų, valstiečiai gyveno gana skurdžiai. Kaip rodo vizitacijų duomenys, dažnu atveju jie laikė po 0,5 ar dar mažiau valako, todėl nuostatuose neretai nurodoma pastotes išruošti nuo kaimo, o kartais ir nuo kelių kaimų (valsčiaus). Nuo valako į pastotes vykdavo Rietavo⁹⁹, Šiluvos¹⁰⁰, Šiaulių¹⁰¹, Radviliškio¹⁰² parapijų žmonės. Nuo dviejų valakų – Tryškių¹⁰³, Kvėdarnos¹⁰⁴, Vainuto¹⁰⁵, nuo keturių valakų – Užvenčio¹⁰⁶, nuo kaimo ar kelių kaimų (valsčiaus) – Švėkšnos¹⁰⁷, Gargždų¹⁰⁸ parapijų valdiniai.

Parapija, turinti 2–5 valakinius valstiečius, jau galėjo išrengti pastotes ir į tolimesnius miestus. Kelmės parapijoje su pastotėmis į Tilžę vykdavo du kaimai, turėję atitinkamai po tris ir du valakinius valstiečių ūkius¹⁰⁹. Gaurės ir Žvingių parapijos¹¹⁰ į pastotes siųsdavo turėdamos po 4–5 valakinius ūkius. Šiaulių parapijoje pastotes atlikdavo Lieporių kaimo valstiečiai¹¹¹. Jų nuostatuose fiksuojama, kad į pastotes iki 18 mylių per metus kartą turi išsirengti kiekvienas valakinis valstiečių ūkis, o į tolimuosius miestus – Vilnių, Tilžę ir Karaliaučius – pastotę privalo organizuoti nuo viso

⁹⁸ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽV, p. 337.

⁹⁹ Rietavo dekanatas, Rietavo parapija. In ŽV, p. 94.

¹⁰⁰ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽV, p. 337.

¹⁰¹ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽV, p. 481.

¹⁰² Šeduvos dekanatas, Radviliškio parapija. In ŽV, p. 636.

¹⁰³ Joniškio dekanatas, Tryškių parapija. In ŽV, p. 550.

¹⁰⁴ Rietavo dekanatas, Kvėdarnos parapija. In ŽV, p. 111.

¹⁰⁵ Rietavo dekanatas, Vainuto parapija. In ŽV, p. 126.

¹⁰⁶ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽV, p. 228.

¹⁰⁷ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽV, p. 144.

¹⁰⁸ Rietavo dekanatas, Gargždų parapija. In ŽV, p. 158.

¹⁰⁹ [Kražių dekanatas], Kelmės parapija. In ŽV, p. 243.

¹¹⁰ Rietavo dekanatas, Gaurės parapija. In ŽV, p. 178; Rietavo dekanatas, Žvingių parapija. In ŽV, p. 189.

¹¹¹ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽV, p. 480–481.

kaimo¹¹². Turtingesnėse, galimai mažiau nuo įvairių negandų nukentėjusiose, parapijose pastočių prievolės organizuotos pagal tam tikrą sistemą. Į artimesnes keliones vykdavo miestelėnai, į tolimesnes – valstiečiai. Visa tai gali liudyti arba nusistovėjusią tam tikrą pastočių organizavimo tvarką, arba tiesiog parapijų klebonų siekį taikytis prie valdinių ūkinių galimybių.

Už vienos didžiosios pastotės neatlikimą valstiečiams grėsė gan nemažas mokestis. Štai Šiluvos parapijoje Kalnųjų kaimui neatlikus metinės pastotės į Kauną arba Tilžę, buvo numatyta vienos kapos lietuviškų grašių bauda nuo kiekvieno šio kaimo ūkio¹¹³. Tiek pat už neįvykdytą pastotę turėjo mokėti Baisogalos parapijos valdiniai¹¹⁴. Palyginimui: tuo metu Žemaitijos parapijose valstiečiams činšininkams mokestis už vieną vadinamąjį sėdimąjį valaką svyravo nuo 2 iki 6 kapų lietuviškų grašių¹¹⁵, atsižvelgiant į žemės kokybę ir kitas atliekamas ar neatliekamas prievoles. Tad toks „baudos“ dydis už pastotės neįvykdymą turėjo būti pakankamas, kad atgrasytų nuo noro prievolės nevykdyti. Panašu, kad pasitaikydavo ir klebono piktnaudžiavimų, išieškant šį mokestį net tada, kai vykti į tolimesias pastotes per visus metus reikalo neatsirasdavo. Dėl to prievolių nuostatus tvirtinantys vizitatoriai kartais įrašydavo draudimą reikalauti tokio mokesčio¹¹⁶.

Vadinamųjų tolimųjų, arba didžiųjų, pastočių dažnis parapijose buvo skirtingas, tačiau svyravo nuo 1 iki 4 kartų per metus. Pastotėms valstiečiai turėdavo išsiruošti patys ir vykti su „savo duona“¹¹⁷. Greičiausiai laiko ar oro sąlygų ne visada buvo paisoma. Ir tai atsispindi pasitaikančiuose Bažnyčios valdinių skunduose vyskupui. Švėkšnos atveju tik po valdinių kreipimosi į vizitatorių nuostatuose įrašyta sąlyga siųsti į pastotes tik valstiečiams nudirbus visus svarbiausius ūkio darbus (pasibaigus šienapjūtei, pasėjus ar nuėmus javus), geriausiai žiemą ar kitu metu, kai mažiau darbo¹¹⁸. Grinkiškio parapijos nuostatuose nurodoma vykti tokiu metu, kai keliai nėra blogi¹¹⁹.

Kaip turėjo atrodyti pastotės kinkynys, vizitacijų dokumentuose žinių nėra pateikiama, išskyrus vieną atvejį. Užvenčio parapijos valdinių nuostatuose nurodoma, kad nuo keturių valakų išruoštai pastotei valstiečiai turėjo duoti du arklius, vežimą arba roges, taip pat visa kita, kas reikalinga tokiai kelionei¹²⁰.

¹¹² Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 481.

¹¹³ [Kražių dekanatas], Šiluvos parapija. In ŽVV, p. 344: „[...] a jeżeli w podwoły nie jechać, to kopę litt. zapłacić z każdego domu powinni być“.

¹¹⁴ Šeduvos dekanatas, Baisogalos parapija. In ŽVV, p. 676.

¹¹⁵ Kalbama apie vidutinį činšinį sėdimąjį valaką, kur valstiečiui nebuvo sumažintos kitos prievolės – natūrinės, atodirbinės. Jeigu prievolės būdavo sumažintos, 1675–1677 m. piniginis mokestis už valaką galėjo būti didesnis ir siekti 8–10 kapų lietuviškų grašių.

¹¹⁶ Joniškio dekanatas, Šiaulių parapija. In ŽVV, p. 481: „Podwoły z wloki osiadłej za mil najdalej 18 w rok jedna, a do dalszych miejsc, do Wilna, do Tylży, do Krolewca, z całej wsi, kiedy tego trzeba, a kiedy nietrzeba, pieniądźmi za to wymagac nie ma.“

¹¹⁷ Šeduvos dekanatas, Radviliškio parapija. In ŽVV, p. 636: „jachać o swym chlebie“.

¹¹⁸ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽVV, p. 144.

¹¹⁹ Šeduvos dekanatas, Grinkiškio parapija. In ŽVV, p. 698.

¹²⁰ [Kražių dekanatas], Užvenčio parapija. In ŽVV, p. 228.

Tik keletas vizitacijos dokumentų atskleidžia, kokiais tikslais pastotės būdavo siunčiamos. Dažniau užsimenama, kad pastotės turi būti vykdomos klebono ir bažnyčios reikmėms, tačiau kokie buvo poreikiai, 1675–1677 m. vizitacijos aktuose beveik nekalbama. Pateikiami tik du atvejai, kur, kaip ir kodėl vykdytos pastotės, tačiau jie veikiausiai buvo ne visai tipiniai ir fiksuojami kaip nukrypimas nuo normos. Apie pastočių tikslą ir organizavimą kalbama Švėkšnos parapijos valdinių prievolių nuostatuose. Šioje parapijoje klebonaujant Žemaičių kapitulos kustuui Vladislovui Giedraičiui, parapijos valdiniai buvo dažnai siunčiami su pastotėmis į Klaipėdą, Tilžę, Varnius ir kitus vietos miestelius, kur turėjo vežti druską. Kad prekyba vyktų sklandžiai, vizitatorius prisako klebonui skirti į šias keliones patikimą prievaizdą (*žeby jmść ksiądz kustosz zawsze swego wierngo przystawa przydawal*), turėjusį prižiūrėti druskos seikėjimą, taip pat atsakiusį už patirtus nuostolius, jei tokių būtų¹²¹. Nors valdiniai ir skundėsi vizitatoriui apsunkinimu šia prievole, pastočių druskai gabenti jis neatšaukė, prisakydamas palikti ir pakoreguodamas tik jų dažnį ir patį pastočių organizavimą. Nors nekalbama, ar druska buvo gabenama saviems parapijos poreikiams tenkinti, ar parduoti, tačiau užuominos leidžia spėti, kad iš Klaipėdos ir Tilžės atgabenta druska buvo realizuojama ir kitose Žemaitijos vietovėse.

Gana aiškų parapijiečių suvokimą, kas jiems nepriklauso, liudija ir Vilkijos vizitacijos dokumentas. Čia Vilkijos miestelėnai skundėsi, kad atvykus naujam parapijos klebonui kilo netvarka dėl pastočių ir kitų patarnavimų. Parapijos valdinių paslaugomis ėmė naudotis Veliuonos dvaro žmonės – paseniūniai ir kiti pasauliečiai. Skundžiamasi, kad minėti ponai, neatsiklausę ir neprašę klebono, siunčia kur nori Bažnyčios valdinius su siuntiniais ir pavedimais įvairiais pasaulietiniais reikalais, ima kelionėms jų arklius ir daiktus, apgyvendina jų namuose ir klebonijos pastatuose įvairius atvykusius žmones. Toks elgesys įvardijamas kaip apgaulinėjimas ir vadystė, prieštaraujantis dvasininkijos teisėms ir laisvėms, taip pat 1601 m. valdovo Žygimanto Vazos suteiktos Vilkijos bažnyčiai fundacijos nuostatoms¹²². Šiame Vilkijos prievolių aprašyme fiksuojamas faktas ne tik apie neteisėtai reikalaujamą prievolę. Jame kalbama apie reikalavimą parapijos valdinių namuose ir klebonijos pastatuose apgyvendinti atvykusius svečius ir pasiuntinius. Ši užuomina rodo, kad pastotės prievolės sudėtos XVII a. galėjo būti dar įvairesnė nei korespondencijos gabenimas, vykimas su pavedimais ir kroviniais į keliones. Vis dėlto pateiktų duomenų kol kas nepakanka, todėl į tai būtų verta atkreipti dėmesį kituose pastočių tyrinėjimuose.

¹²¹ Rietavo dekanatas, Švėkšnos parapija. In ŽVV, p. 144.

¹²² Virbalio dekanatas, Vilkijos parapija. In ŽVV, p. 902.

Išvados

Atliktas tyrimas parodė, kad Žemaičių vyskupijos parapijų dokumentuose minimos pastotės prievolės formos ir pati organizacija buvo gana sudėtingos. Tiek šis tyrimas, tiek iki šiol šia tema atlikti negausūs istorikų darbai kol kas neleidžia daryti apibendrinančių išvadų, tačiau suteikia galimybę įvertinti svarbiausias Žemaitijos parapijose XVII a. 8-uoju dešimtmečiu susiklosčiusias transporto ir komunikacijos prievolių tendencijas. Nustatyta, kad pastotės XVII a. Žemaičių vyskupijos parapijų valdinių prievolių sistemoje jau buvo įsitvirtinusios. Jos buvo atliekamos parapijų klebonų pavedimams vykdyti. Tą liudija vizitacijos aktų informacija, nurodanti ankstesnių Žemaičių vyskupų pastotės prievolių patvirtinimą, ir retsykiais kylantys ginčai tarp parapijų administratorių ir jų valstiečių. Vykdamas transporto ir komunikacijos prievolės, buvo numatytos keleto tipų paslaugos:

- 1) korespondencijos gabenimas ir įvairūs smulkesni pavedimai;
- 2) artimosios ir tolimosios pastotės gabenant įvairius krovinius.

Pagal pobūdį XVII a. 8-uoju dešimtmečiu Žemaičių vyskupijos parapijose mišrios sudėties transporto ir komunikacijos prievolės turėjo tam tikrą nusistovėjusią tvarką, tam tikrą organizaciją, kuriai būdinga tiek apskritai LDK tokio pobūdžio prievolėms taikyta tvarka, tiek tam tikra specifika, pasireiškianti skirtingų prievolės rūšių paskirstymu tam tikroms valstiečių grupėms. Atsižvelgiant į paslaugos sunkumą ir sudėtingumą, parapijose pastotės buvo deleguojamos skirtingų kategorijų valdiniais – lengvesnės skiriamos turintiems mažesnę ūkinį potencialą, o sunkesnės – didesnę. Didieji miestai, į kuriuos su pastotėmis buvo vykstama – Vilnius, Karaliaučius, Ryga, Kaunas, Tilžė, Klaipėda, Mintauja (miestai išdėstyti pagal paminėjimo dažnį, mažėjančia tvarka), buvo nuo seno žinomi prekybos centrai, liudijantys Žemaičių vyskupijos gyventojų komunikacijos erdvę, kurioje daugiau ar mažiau efektyviai buvo galima vykti iš vienos vietos į kitą primitivių valstiečių ūkių transportu.

Nors ateityje tyrėjų laukia dar ne vienas su transporto ir komunikacijos prievolėmis LDK teritorijoje susijęs klausimas, platesniu mastu pastotės, kaip transporto prievolės, įsitvirtinimas siejamas su tuo metu Vidurio rytų ir Šiaurės Europoje vykusiais procesais – užsienio prekybos pakilimu, didėjančiu vyriausybės dėmesiu susisiekimui ir transporto reglamentavimui.

Straipsnyje naudoti publikuoti šaltiniai

Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) (Fontes historiae Lituaniae, t. 11). Parengė Liudas JOVAIŠA. Vilnius, 2011.

Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai (Fontes historiae Lituaniae, t. 10). Parengė Mindaugas PAKNYŠ. Vilnius, 2011.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- BALTRŪNAS, Aleksandras. Mylia – senas lietuvių nuotolio matas. *Geodezija ir kartografija*, 1997, nr. 1 (25), p. 62–67.
- BŁASZCZYK, Grzegorz. Fundacje i fundatorzy klasztorów w diecezji żmudzkiej w XVII i XVII w. *Lituanos Slavica Posnaniensia*, 1985, t. 1, s. 141–174.
- BŁASZCZYK, Grzegorz. *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój*. Poznań, 1993.
- DE VRIES, Jan. *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600–1750*. Cambridge, 1976.
- DOVNAR-ZAPOL'SKII, Mitrofan. *Gosudarstvennoe khoziaistvo velikago kniazhestva Litovskago pri lagel-lonakh*. T. 1. Kiev, 1901.
- JURGINIS, Juozas. *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*. Vilnius, 1962.
- JURKIEWICZ, Jan. Powinności podwodowe włościan w Wielkim Księstwie Litewskim (XVI–XVIII w.): z zagadnień ich terminologii i klasyfikacji. In *Istorijos akiračiai: skiriama profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*. Red. kom. pirm. Edmundas RIMŠA. Vilnius, 2004, p. 101–126.
- KIAUPIENĖ, Jūratė. *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.* Vilnius, 1981.
- KIRBY, David. *Šiaurės Europa ankstyvaisiais naujaisiais amžiais: Baltijos šalys 1492–1772 m.* Vilnius, 2000.
- KONARSKI, Marcin. Powinności podwodowe w świetle przekazu pierwszych sześciu tomów „Volumina Legum”. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 2019, t. XIV, nr. 16 (2), s. 63–86.
- KONARSKI, Marcin. Przyczynek do badań nad publicznymi usługami transportowymi i komunikacyjnymi w dawnym prawie polskim. *Studia Prawnicze KUL*, 2019, nr. 3, s. 111–131.
- KUZMAITĖ-KIAUPIENĖ, Jūratė. Feodalinė renta bažnytinėse valdose Žemaitijoje XVI–XVIII amžiais (1. Natūrinė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1981, t. 3 (76), p. 113–122; (2. Atodirbinė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1981, t. 4 (77), p. 65–74; (3. Piniginė renta). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, serija A*, 1983, t. 1 (82), p. 61–68.
- LEONTOVICH, Fedor. *Krest'ianskii dvor v litovsko-russkom gosudarstve*. S.-Peterburg, 1897.
- LIUBAVSKII, Matvei. *Oblastnoe delenie i mestnoe upravlenie Litovsko-Russkago gosudarstva ko vremeni izdaniia Pervago Litovskago statuta*. Moskva, 1892.
- OCHMAŃSKI, Jerzy. *Powstanie i rozwój latyfundium biskupstwa wileńskiego, 1387–1550: ze studiów nad rozwojem wielkiej własności na Litwie i Białorusi w średniowieczu*. Poznań, 1963.
- OCHMAŃSKI, Jerzy. *Renta feudalna i gospodarstwo dworskie w dobrach biskupstwa wileńskiego od końca XIV do połowy XVI wieku* (Zeszyty naukowe uniwersytetu im. A. Mickiewicza. Historia, z. 5). Poznań, 1961.
- PAKARKLIS, Povilas. *Ekonominė ir teisinė Katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*. Vilnius, 1956.
- RUSYŃSKI, Władysław. Drogi rozwojowe folwarku pańszczyźnianego. *Przegląd Historyczny*, 1956, t. 47, nr. 4, s. 617–655, 823–825.
- TOPOLSKI, Jerzy. *Rozwój latyfundium arcybiskupstwa gnieźnieńskiego od XVI do XVIII wieku* (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych, nr. 40). Poznań, 1955.
- WYSŁOUCH, Severyn. *Posługi komunikacyjne w miastach W. Ks. Litewskiego na prawie magdeburskiem do połowy XVI w.* (Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej. Sekcja Historyczna, nr. 2). Wilno, 1936.
- Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*. T. 2. Red. Bohdan BARANOWSKI, Jerzy TOPOLSKI. Warszawa, 1964.
- ŻYTKOWICZ, Leonid. Rozwarstwienie chłopstwa a gospodarka na Żmudzi w 2 połowie XVII i w XVIII wieku. In *Spółeczeństwo staropolskie: studia i szkice*. T. 2. Red. Andrzej WYCZAŃSKI. Warszawa, 1979, s. 229–314.
- ŻYTKOWICZ, Leonid. Z dziejów gospodarki czynszowej na Żmudzi w XVI–XVIII wieku. Rzekoma reforma ekonomii szawelskiej w 1640 roku. In *Studia nad gospodarką, społeczeństwem i rodziną w Europie późnofeudalnej*. Red. Jerzy TOPOLSKI, Cezary KUKLO. Lublin, 1987, s. 95–118.
- ŻYTKOWICZ, Leonid. Z przeszłości demograficznej Żmudzi. *Lituanos Slavica Posnaniensia*, 1990, t. 4, s. 185–202.

HOW AND WHERE DID THE PARISHIONERS OF THE ŽEMAITIJAN BISHOPRIC TRAVEL? THE TRANSPORT OBLIGATION AS REFLECTED IN VISITATION DATA (1675–1677)

Jolanta Skurdauskienė

Summary

The article shows that historical records refer to the transport duty as a much more complex phenomenon in terms of its forms and organisation than was known from previous research.

The author outlines some common characteristics of the transport duty in parishes in Žemaitija in the 1670s. The *podwoda* was already well established in the 17th century in the system of duties throughout the parishes of the Žemaitijan Bishopric. This is evidenced by visitation acts, which indicate a number of confirmations of earlier *podwoda*s established by previous Žemaitijan bishops. In the 1670s, a certain mixture of duties was already performed, according to an established order in the parishes of the Diocese of Žemaitija. This is seen in the regulations of duties in Žemaitijan parishes. These regulations state quite clearly who, in what way, where exactly, and how many times, they had to perform what duties. A charge was also applied if, for any reason, a duty could not be performed. Transport duty consisted of two types of services: 1) the transport of correspondence and various small orders; 2) the transport of various loads, a short or long distance.

Depending on the complexity of the service, different *podwoda*s in the parishes were delegated to different categories of people. Correspondence and small orders were usually carried (typically a distance of about three miles) by residents of parish towns, manor servants, or economically weaker peasants (holding less than one *volok*). This duty had to be performed at any time, and as often as was necessary.

When necessary, loads were transported to close or distant administrative and trade centres. Depending on the geographical location of the parish and its economic capacity, the distance of short-distance or lesser *podwoda*s usually ranged between three and eight miles. Such trips were not normally limited to a specific number, and had to be carried out whenever and wherever necessary. The destinations of most of these trips were various towns in Žemaitija. Short-distance *podwoda*s were also not categorised as extremely complex duties, so they were assigned to people of parish towns. However, the author observes that in cases where the journey was further than eight miles, the duty to undertake such journeys was imposed on economically weaker peasants, in the same way as the duty to fulfil long-distance or larger *podwoda*s.

Long-distance *podwoda*s, which were sometimes further divided into shorter and longer ones, were journeys where people had to go, depending on the parish, eight and usually 18 miles or more. These *podwoda*s had to be fulfilled for a set number of days, from one to four times a year, with the subjects themselves preparing the team and picking up the cost of the journey. According to the visitation data, 18 parishes in the Diocese of Žemaitija sent people on long-distance *podwoda*s. These much more demanding duties

were imposed on free tenants who held the *volok*, or part of it. Depending on the economic situation in the parish, this duty could be performed from one, two or four *voloks*, and was assigned to one or more villages.

The time during which the duty was performed depended on the priest's wishes. However, records show that the right time for *podwoda*s was considered to be when travelling conditions were favourable (preferably in the winter or when the roads were good), and when most of the farming jobs had been completed, after haymaking, sowing or harvest time. In places where the fulfilment of the duty was better organised, supervisors were sent to oversee trade and take responsibility for the load being transported. In some parishes, such as Švėkšna and Vilkija, we found that people knew a lot about how the duty should be performed, and expressed their dissatisfaction, if, in their opinion, the duty was incorrectly assigned.